

Kristov i Antikristov nauk u Vlačićevoj misli

Stanko Jambrek
Biblijski institut, Zagreb
sjambrek@bizg.hr

UDK:232; 234.3
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 8, 2014.
Prihvaćeno: 9, 2015.

Sažetak

Kristov i Antikristov nauk zauzimaju središnje mjesto u teološkoj misli o Crkvi reformatora Matije Vlačića Ilirika. U borbi za istinu evanđelja i riječi Božje Vlačić ukazuje na Antikrista i njegov nauk koji se suprotstavlja čistoj riječi Božjoj. U izlaganju prvo se definiraju pojmovi i daje pregled učenja Biblije o Antikristu. Zatim se ukratko naznačuje teološka misao o Antikristu u vrijeme reformacije. Vlačićevo teološko promišljanje o Antikristu te Kristovu i Antikristovu nauku izvodi se iz njegovih djela Kratki pregled vjere Isusa Krista i Antikrista (Breves Svmmae Religionis Iesu Christi, & Antichristi, per Matth. Flacium Illyricum), Spis protiv papina primata (Scriptum contra primatum papae, ante annos 100. compositum. Item, Matthiae Flacij Illyrici de eadem materia) i Katalog svjedoka istine (Catalogus testium veritatis) te uvida u ostala njegova djela. Vlačić se svojim promišljanjima pridružuje većini reformatora šesnaestog stoljeća, kao i brojnim propovjednicima evanđelja u stoljećima prije njih, naglašavajući kako je Riječ Božja jedini i vrhovni autoritet u Crkvi. Uz snažno naglašavanje autoriteta Svetog pisma nastoji osporiti autoritet i primat pape te time ojačati protestantske crkve utemeljene u vrijeme reformacije i obesnažiti Rimokatoličku crkvu na čelu s papom. Prisposodobom papinstva Antikristu Vlačić poziva neodlučne da se obrate Bogu, prihvate učenje Biblije, odbace sva ljudska učenja i predaje, odijele se od Rimokatoličke crkve i pridruže crkvama reformacije čiji je nauk čista Božja riječ.

Ključne riječi: Isus Krist, Antikrist, Crkva, Matija Vlačić Ilirik, Biblija, papa, reformacija, autoritet

Uvod

Antikrist je naziv za osobu ili skupinu ljudi koji se protive Bogu i njegovim svrhama (Blevins, 1991, 63). Izraz može značiti „protiv Krista“ ili „umjesto Krista“. Ideja o Antikristu, kao najvećem Božjem i Mesijinu protivniku, prisutna je u Bibliji, Starome i Novome zavjetu, u međuzavjetno doba, a tijekom povijesti Crkve često je bila naglašavana. Stoljećima stara pitanja ponovno su postavljena u vrijeme reformacije: Tko ili što je Antikrist? Je li Antikrist jedna osoba? Je li Antikrist skupina ljudi, narod ili moć? Je li Antikrist već došao? Je li već prisutan? Ako nije, kada će doći? Koji su znaci njegova dolaska?

U promišljanju o Antikristu Vlačić se poziva na Bibliju ili Sveto pismo¹ te na brojne povijesne izvore o svjedocima istine koji su tijekom povijesti naviještali nauk Kristov i odupirali se nauku Antikristovu. Stoga i ovaj članak počinje biblijskim naukom o Antikristu.

Biblija o Antikristu

Riječ Antikrist (grč. ἀντίχριστος, *antihristos*) izravno se u Bibliji pojavljuje samo četiri puta, i to kod apostola Ivana, gdje je opisan kao onaj koji dolazi u posljednja vremena i čiji duh je već prisutan u svijetu.² No predodžba o najvećem Božjem protivniku nalazi se i u Starome i u Novome zavjetu. Prvu proročku naznaku o Antikristu nalazimo u Post 3,15, gdje je Bog rekao zmiji (sotoni): “Neprijateljstvo ja zamećem između tebe i žene, između roda tvojeg i roda njezina: on će ti glavu satirati, a ti ćeš mu vrebati petu.” Krist je rod ženin, Antikrist je rod sotonin i đavlov (Dufield i Van Cleave, 1987, 536). Stari zavjet ne nudi potpunu sliku Antikrista jer Krist još nije bio objavljen, no daje temeljne naznake o njemu u opisima protivljenja pojedinaca ili naroda Bogu. Protivljenje Božjem kraljevstvu protivljenje je Bogu. Nevaljali ljudi, ozloglašeni zbog zloće, prozvani su “sinovi [ili ljudi] Belijala (Beliara)” (heb. *belijal*, bezvrijedni, beskorisni) (Vidi Pnz 13,

- 1 U tekstu se koriste kratice biblijskih knjiga prema predlošku, a biblijski citati navode se prema ključu, iz *Jeruzalemske Biblije* (1994.) u izdanju Kršćanske sadašnjosti iz Zagreba, XIX i XXI.
- 2 Donosimo citate iz Ivanovih spisa u kojima se javlja riječ Antikrist: 1) “Djeco, posljednji je čas! I, kako ste čuli, dolazi Antikrist. I sad su se već mnogi antikristi pojavili. Odatle znamo da je posljednji čas” (1 Iv 2, 18). 2) “Tko je lažac, ako ne onaj koji tvrdi da Isus nije Krist? Antikrist je onaj tko niječe Oca i Sina” (1 Iv 2, 22. 23). 3) „Po ovom prepoznajete Duha Božjega: svaki duh koji ispovijeda da je Isus Krist došao u tijelu, od Boga je. A nijedan duh koji ne ispovijeda takva Isusa, nije od Boga: on je Antikristov, a za nj ste čuli da dolazi i sad je već na svijetu. Vi ste, dječice, od Boga i pobijedili ste ih jer je moćniji Onaj koji je u vama nego onaj koji je u svijetu“ (1 Iv 4, 2-4). 4). „Jer iziđoše na svijet mnogi zavodnici koji ne ispovijedaju Isusa Krista koji dolazi u tijelu. To je zavodnik i Antikrist“ (2 Iv 1, 7).

14; Suci 19, 22; 20, 13; 1 Sam 1, 16). Neuspjela urota naroda protiv Gospodnjega pomazanog kralja u 2. psalmu nagovještaj je ideje o Antikristu. U Knjizi proroka Daniela nalazi se pripovijest o jednome zlom vođi koji će se suprotstaviti Gospodinu i njegovu narodu Izraelu. Taj je zli vođa prikazan kao sjeverni kralj (Dn 11, 40), koji će doći s velikom vojskom da uništi narode, progoni pravednike (Dn 7, 25) i sije smrt (Dn 8, 10). Mali rog (Dn 7, 8-21) čini se da označava konačnoga Božjeg neprijatelja. Nadalje, portret ovog "kralja sjevera" (Dn 11), personifikacije zla, značajno je pomogao u oblikovanju novozavjetnog lika Antikrista (Blevins, 1991, 63).

Novi zavjet govori o Antikristu puno određenije. Isus Krist je upozorio svoje učenike da će lažni Krist pokušati zavesti čak i izabrane (Mt 24, 24; Mk 13, 22). On dolazi u svoje vlastito ime, a Židovi ga primaju (Iv 5, 43). Ideja o Antikristu vidljiva je i u izrazima "lažni Mesija" (Mt 24, 24; Mk 13, 22).

U 2. Solunjanima Pavao prikazuje Kristova neprijatelja kao preziratelja zakona. Njegova imena, Čovjek bezakonja i Bezakonik (2, 3. 8-9), podsjećaju na Knjigu proroka Daniela 7, 25, gdje mali rog pokušava promijeniti vrijeme i zakon. Antikrist "djelovanjem Sotoninim dolazi sa svom silom, lažnim znamenjima i čudesima i sa svim nepravednim zavaravanjem onih koji propadaju poradi toga što ne prihvaćite ljubavi prema istini da bi se spasili" (2 Sol 2, 9-10). Antikrist uzima sebi isključivo pravo na božanstvo (2 Sol 2, 4), mnoge zavodi čudima. Antikrist će činiti čuda pomoću sotonske moći i mnogi će ga štovati kao Boga (Hubard, 2007, 23).

Jedno od imena Antikrista – sin propasti (2 Sol 2, 3; usp. Iv 17, 12) otkriva njegovu sudbinu: Krist će ga ubiti dahom svojih usta i sjajem svoga dolaska (2 Sol 2, 8; Otk 19, 15. 20; usp. Iz 11, 4). Antikrist je osobni vrhunac načela pobune koji već potajno djeluje kao tajna bezakonja (2 Sol 2, 7). Kada se podigne Božja ruka, koja čuva zakon i red, taj će se duh sotonskog bezakonja utjeloviti u Bezakoniku (Hubard, 2007, 24).

Ivan u svojim poslanicama koristi riječi Antikrist i antikristi, ali se one ne odnose na jednoga moćnog zlog vođu, već na krive učitelje koji poriču utjelovljenje Isusa Krista (1 Iv 4, 3) i njegovo božanstvo te time poriču pravu narav Oca i Sina (1 Iv 2, 18. 22). U 2. Ivanovoj poslanici, u 7. poglavlju, Antikristi su oni koji niječu da je Isus Krist došao u tijelu.

Otkrivenje pruža složenu sliku apokaliptičke Zvijeri (Otk 13) koja naznačuje "da zvijer simbolizira zemaljsku moć, protu-Božji nacionalistički nastrojen duh koji će se utjeloviti u velikom demagogu – Antikristu" (Hubard, 2007, 24).

Tijekom povijesti bilo je mnoštvo pokušaja da se Antikrist poistovjeti s osobama velikih moći koje su proganjale kršćane. Mnogi su Nerona i Domicijana smatrali Antikristima, zbog njihova proglašenja božanstvom i prisiljavanja da im se ljudi klanjaju kao božanstvu, a kad su kršćani uporno tvrdili da štuju jedino

Boga Isusa Krista, bili su krvavo proganjeni. Većina crkvenih otaca vjerovala je u osobnog Antikrista, a njegov je identitet ovisio o tome jesu li tumačili "tajnu bezakonja" u političkom ili vjerskom smislu. Neki srednjovjekovni teolozi, koje je Katolička crkva progonila, i većina reformatora poistovjećivali su Antikrista s pojedinim papom ili papinstvom u cjelini. No sva su se ta poistovjećivanja pokazala netočnima, smatra Grudem, a moguće je da će se pojaviti na svjetskoj sceni gori "Čovjek bezakonja" i poduzeti nezapamćen progon istinskih kršćana i jedino će ga Isus uništiti po svome drugom dolasku. Stoga, zaključuje Grudem, ako i ne možemo sve progonitelje kršćana tijekom povijesti nazvati Antikristom, mnogi su od njih bili prethodnici Antikrista koji će tek doći (Grudem, 1994, 1103).

U idealnom ili simboličnom smislu, zaključuje Hubbard, Antikrist je vječna personifikacija zla koja se ne može identificirati samo s jednim narodom, institucijom ili pojedincem (2007, 25).

Teološka misao o Antikristu u vrijeme reformacije

Srednjovjekovno je papinstvo pružilo dostatne činjenice za utemeljeno prikazivanje papinstva kao Antikrista, a reformatori šesnaestog stoljeća uobičajeno su poistovjećivali papinstvo i pojedine pape s Antikristom.³ Martin Luther je smatrao da je Antikrist papinstvo, a ne pojedinačni pape. Sličan su stav imali i drugi reformatori, a on je oblikovan i u pojedinim vjeroispovjednim dokumentima. Za Jeana Calvina⁴ i Martina Luthera Antikrist je bilo papinstvo i islam: papinstvo je bilo zapadni Antikrist, a islam istočni Antikrist. Calvin ih je zvao „dva roga“⁵, a Luther „dvije noge“ Antikrista (WA 53, 394f).

Govor o papi kao Antikristu bila je stara tradicija. Firentinski reformator Girolamo Savonarola koristio je naziv Antikrist za papu Aleksandra VI. Borgiju. U svom *Katalogu svjedoka istine* Vlačić je prvi tu tradiciju javno obznanio s izjavama Joachima Calabera, biskupa Florentina, Heinricha iz Herforda, ranih franjevaca, Hayabalinsa, Johna Wycliffa, Jana Husa i Luthera. Vrhunac govora o papinskom Antikristu bio je pontifikat Pavla IV., kada je "Antikrist" bio najkorišteniji epitet za papu (Olson, 2010, 309).

- 3 Katolički autor Anthony Maas podsjeća na dva djela kardinala Johna Henryja Newmana na temu Antikrista. Prvo je djelo *The Patristic Idea of Antichrist*, a drugo *The Protestant Idea of Antichrist*. Detaljnije vidi u Maas, 1907.
- 4 Calvin u djelu *The Institutes of the Christian Religion* spominje trideset i tri puta izraz Antikrist.
- 5 "Lyke as Mahomet saith ty his Alcoran is ye souveraine wisdom, so saith the Pope of his owne decrees: For they be the two hornes of Antichrist." (*The Sermons of M. John Calvin upon the Fifth Booke of Moses called Deuteronomie*, translated by Arthur Golding, first published in London, 1583, from a facsimile reprint by Banner of Truth Trust, 1987.)

Jedno od najutjecajnijih reformacijskih djela, namijenjeno jednostavnom puku,⁶ bila je brošura *Passional Christi und Antichristi*, koju je, smatra se, ilustrirao Lucas Cranach stariji (1472-1553), a popratni tekst pripisuje se Philippu Melanchthonu. U svibnju 1521. u Cranachovoj je radionici dovršeno dvadeset i šest drvoreza u paru za tu brošuru, koja je objavljena 1521., a iste je godine objavljena u devet izdanja. Cranach je odabrao trinaest tema koje je ilustrirao u paru, na lijevoj stranici iz života, učenja i djelovanja Isusa Krista, a s desne strane iz života Antikrista, prikazanog kao pape.

O papinstvu, kao Antikristu, pisali su gotovo svi vodeći reformatori. Anthony Maas (1907.) nabraja kontinentalne reformatore koji su smatrali da je papinstvo Antikrist. Među njima su Martin Luther, Jean Calvin, Ulrich Zwingli, Philipp Melanchthon, Martin Bucer, Theodore Beza, Georg Calixtus, Johann Bengel i Michaelis. Njima pridružuje engleske teologe Cranmera, Latimera, Ridleyja, Hoopera, Hutchinsona, Tyndalea, Sandysa, Philpota, Jewella, Rogersa, Fulkea, Bradforda, kralja Jakova i Lancelota Andrewesa.

Ukazivanje na papinstvo, kao Antikrista, uz teološka promišljanja i propovijedi reformatora, zamjetno je i u vjeroispovjednim dokumentima luteranske tradicije reformacije.⁷ Tako, primjerice, Smalcaldski članci (1537.) u drugome dijelu, četvrtom članku o papinstvu ističu:

Ovo učenje snažno pokazuje da je upravo Papa Antikrist koji se uzvisio iznad i usprotivio se Kristu jer ne želi dopustiti kršćanima da se spase bez njegove moći, koja je, ipak, ništa te ju Bog nije dosudio ni zapovjedio. To je, ispravno govoreći, tako da se uzvisi iznad svega što se zove Bog kako Pavao kaže u 2 Sol 2, 4. Čak i Turci ili Tatari, veliki neprijatelji kršćana, ne rade ovo, već dopuštaju svakome tko želi vjerovati u Krista stoga primaju tjelesni danak i poslušnost od kršćana... Stoga, jednako malo kao što možemo štovati samog đavla kao Gospoda i Boga, možemo podnositi njegovog apostola, Papu, ili Antikrista, u njegovom vladanju kao glave ili gospodara. U laganju, ubijanju i uništavanju tijela i duše za vječnost, u tome se uistinu sastoji njegova papinska vlada... Papa, međutim, zabranjuje ovu vjeru govoreći da osoba za spasenje treba njega slušati. Ovo nismo voljni učiniti, makar zbog toga morali umrijeti u Božje ime. Ovo sve proizlazi iz činjenice da je Papa htio da ga se zove vrhovnom glavom kršćanske Crkve božanskim pravom. Prema tome morao se učiniti jednakim i superiornim Kristu te je morao izazvati da ga proglase glavom, a zatim i gospodarom Crkve te napokon i cijelog svijeta, jednostavno bogom na zemlji, sve dok se nije usudio

- 6 Luteranski su umjetnici tijekom reformacije u Wittenbergu i Nurembergu objavili niz plakata i brošura ismijavajući na njima papu, svećenstvo i brojna ondašnja nebiblijska vjerovanja Crkve.
- 7 U *Knjizi sloge (Book of Concord)* izraz Antikrist nalazi se 24 puta, najčešće u usporedbi biblijskoga nauka o Antikristu i papinstva kao ostvarenja antikristova nauka i djelovanja.

zapovijedati čak i anđelima na nebu... (*The Smalcald Articles* 2,4,10-13).⁸

Tijekom žestoke duhovne borbe za istinu evanđelja, kako je zapisana u Bibliji, reformatori šesnaestog stoljeća snažno su naglašavali učenja Svetoga pisma, posebice nauk Isusa Krista. Uspoređujući življenje i djelovanje ondašnje Rimokatoličke crkve s učenjem Svetoga pisma, većina reformatora je zaključila da vodstvo crkve s papom na čelu drži i praktično provodi Antikristov nauk. To je uvjerenje usvojio i Matija Vlačić Ilirik, reformator i vrsni teolog luteranske tradicije reformacije, podrijetlom iz Hrvatske.

Vlačić o Antikristu

Za oblikovanje Vlačićevih stavova o Antikristu bilo je iznimno važno proučavanje i usvajanje istina Svetoga pisma te djelovanje pape Pavla III. (1534. – 1549.) i inkvizicije, posebice inkvizitora Giovannia Della Case, koji je 1544. pokrenuo postupak protiv obitelji Vergerije i inkvizitora Annibala Grisonia, koji je djelovao u Istri. Inkvizicija je 1542. pritvorila fra Balda Lupetina, Vlačićeva rođaka, koji je u katedrali na otoku Cresu propovijedao...

... da Bog nije odredio neke za pakao, da su molitve za mrtve bez koristi za njihove duše, da čistilište ne postoji, te da su oproštajnice beskorisne – papa i svećenici ih primaju samo za izvlačenje novaca – da Krist spašava ljude po svojim vlastitim zaslugama, da se nedjeljna molitva mora upravljati jedino Bogu, te da crkva nema pravo zahtijevati post (Olson, 2010, 64).

U želji da pomogne Lupetini Vlačić je 1543. godine posjetio Veneciju, a sa sobom je nosio zamolbu za dužda Pietra Landoa za oslobođenjem Lupetina koju

- 8 This teaching shows forcefully that the Pope is the very Antichrist, who has exalted himself above, and opposed himself against Christ because he will not permit Christians to be saved without his power, which, nevertheless, is nothing, and is neither ordained nor commanded by God. This is, properly speaking to exalt himself above all that is called God as Paul says, 2 Thess. 2, 4. Even the Turks or the Tartars, great enemies of Christians as they are, do not do this, but they allow whoever wishes to believe in Christ, and take bodily tribute and obedience from Christians... Therefore, just as little as we can worship the devil himself as Lord and God, we can endure his apostle, the Pope, or Antichrist, in his rule as head or lord. For to lie and to kill, and to destroy body and soul eternally, that is wherein his papal government really consists... The Pope, however, prohibits this faith, saying that to be saved a person must obey him. This we are unwilling to do, even though on this account we must die in God's name. This all proceeds from the fact that the Pope has wished to be called the supreme head of the Christian Church by divine right. Accordingly he had to make himself equal and superior to Christ, and had to cause himself to be proclaimed the head and then the lord of the Church, and finally of the whole world, and simply God on earth, until he has dared to issue commands even to the angels in heaven... (*The Smalcald Articles* 2, 4, 10-13).

su potpisali vođe Schmalkaldeškog saveza, kneževi Hessena i izborne Saske. U tome nije uspio unatoč moćnoj podršci iz Saske i Hessena. No tu je na licu mjesta upoznao svu surovost papinske inkvizicije.

U *Ein Prophetische Buspredigt für die jenigen, So den erkanten und bekanten Christum mit dem Antichrist und seinem hauffen verfolget haben, oder noch verfolgen*, jednom od svojih najranijih objavljenih djela (Magdeburg, 1547.) Vlačić analizira djela pape i tu ga naziva Antikristom. Do uvjerenja da je nauka luterskih crkava sama Božja riječ, koju je prihvatio svom svojom dušom, Vlačić je došao tijekom studija na Sveučilištu u Wittenbergu. „S druge strane”, zapisao je i objavio 1549. u *Entschuldigung Matthiae Flacij Illyrici, geschrieben an die Univerſitet zu Wittemberg der Mittelding halben*, “zaključio sam da je papa pravi Antikrist te sam prokleo i osudio papu kao Antikrista i njegove zablude i zloupotrebe svim svojim srcem” (Olson, 2010, 76).

Vlačićeva su se djela ubrzo našla na *Popisu zabranjenih knjiga (Index librorum prohibitorum)*, a Petar Pavao Vergerije ml. objavljujući *Index* u svom djelu *Catalogus Haereticorum* (1556.) uz ime Matthias Flaccius Illyricus s ponosom je dodao “ex Istria”.

Vlačićevo teološko promišljanje o Antikristu te Kristovu i Antikristovu nauku izvest ćemo na temelju triju njegovih djela te uvida u ostala djela. Prvo od ta tri djela *Breves Svmmae Religionis Iesu Christi, & Antichristi, per Matth. Flacium Illyricum* (Kratki pregled vjere Isusa Krista i Antikrista, prema Matiji Vlačiću Iliriku⁹) objavljeno je 1550. godine u Magdeburgu.¹⁰ Podijeljeno je na dva dijela. U prvome dijelu Vlačić donosi, od druge do šeste stranice, Kristov nauk. U drugome dijelu, od sedme do četrnaeste stranice, donosi Antikristov nauk.

Drugo, djelo *Scriptum contra primatum papae, ante annos 100. compositum. Item, Matthiae Flacij Illyrici de eadem materia* objavljeno je 1550. u Magdeburgu, a prijevod *Spis protiv papina primata, sastavljen prije 100 godina. Također, (dopri nos) Matije Vlačića Ilirika o istoj materiji* objavljen je u evanđeoskom teološkom časopisu *Kairos* (1/2009.). To je djelo Vlačić objavio prvi put 1550., a zatim i 1551. godine. U *Spisu protiv papina primata* Vlačić biblijskim, teološkim i povijesnim argumentima dokazuje da papinstvo nije ustanovio Krist te da papa nema primat nad ostalim biskupima. U djelu je Vlačić objavio i dva spisa protiv naučavanja vlasti i bezbožne papine tiranije. U drugom se spisu, napisanom u vrijeme Bazelskog sabora (1431. – 1449.), ukratko i argumentirano dokazuje na temelju Svetog pisma da papa nema primat nad ostalim biskupima, a zatim se povijesnim dokazima ukazuje na koji je način papa kao Antikrist osvojio primat. Dokazuje se da

9 U radu djelomice koristim djelo *Breves Svmmae Religionis Iesu Christi, & Antichristi* na latinskom izvorniku a djelomice u prijevodu Dubravka Furlana za tu prigodu priređenom.

10 Djelo ima 14 stranica teksta formata ca. 9.87x16.13 cm.

Petar nije imao primat – a ako ga je i imao, ne treba ga zato imati papa. Također, obrazlaže da nije korisno bilo kojeg čovjeka, ma kako bio pobožan, postaviti na čelo cijeloj Kristovoj Crkvi.

Treće djelo *Catalogus testium veritatis* (*Katalog svjedoka istine*) objavljeno je u nizu izdanja, prvo izdanje objavljeno je Baselu 1556. Na hrvatskom jeziku objavljeno je u ediciji Hrvatski latinisti (1960.) *Katalog svjedoka istine* kao izbor stotinu od više stotina Vlačićevih svjedoka.¹¹ Taj je prijevod, kojim se u ovom radu služimo, ponovno objavljen 1998. godine u Zagrebu.

Vlačić je vjerno usvojio nauk o Antikristu iz Biblije i Lutherova poučavanja, življenja i djelovanja. Biblijsko učenje nije usvojio samo čitanjem ili ležernim razmišljanjem već, nakon krize vjere, i vlastitim iskustvom. Za sebe je tvrdio da je prokušani kršćanin (Olson, 2010, 61). U svojim dvadesetima je za Luthera rekao da su najbolje godine iza njega. “Evo, to je naš stari, častan otac u Kristu”, pisao je, “vjerni Božji čovjek i pravi Ilija, koji se kao neustrašivi junak borio pouzdano i sretno protiv Antikrista, svih vrsta krivovjerja i baala. Danas ili sutra će ga naš Gospodin Bog uzeti odavde” (Olson, 2010, 61).

U raspravi o Kristovu i Antikristovu nauku Vlačić polazi od biblijske istine: „Vjerodostojna je riječ i vrijedna da se posve prihvati: Isus Krist dođe na svijet spasiti grešnike...” (1 Tim 1, 15). Tomu dodaje da i svi proroci svjedoče da nema drugoga imena pod nebom po kojem bi se ljudi spasili. Iako za razvoj svoga učenja razlikovanja istine od neistine, nauka Kristovog i Antikristovog te pravih i lažnih učitelja i proroka koristi brojne tekstove iz Staroga i Novoga zavjeta, njegovo se učenje temelji na tekstovima iz drugog poglavlja 1. Ivanove poslanice, 2. poslanice Solunjanima (2, 3-13) i Knjige proroka Daniela (11, 36-39).

Kristov nauk

U *Kratkom pregledu vjere Isusa Krista i Antikrista* Vlačić u poglavlju o Kristovu nauku ističe osnovno biblijsko učenje o spasenju u tri dijela. U prvome dijelu govori o stanju čovjeka koje Bog mijenja naviještenim evanđeljem. Propovijedanje evanđelja po Kristovu nalogu započinje naučavanjem obraćenja, oprostjenja grijeha i poticajima da se više ne griješi. Nauk Kristov uključuje učenje o jednome i trojednome Bogu, stvoritelju svijeta, o padu prvoga čovjeka, o grijehu te o ljudima koji su začeti i rađaju se kao grešnici, prema svjedočanstvu 51. psalma. U srcu čovjeka od rođenja je uvijek samo zlo, on ne prihvaća ono što je Božje, prezire i mrzi Boga, i neprekidno radi protiv Boga. Ova i tolika zla najteže vrijeđaju pravednoga Boga, koji od čovjeka vrlo strogo zahtijeva cjelovitu i savršenu poslušnost: vanjsku djelovanja i unutrašnju razuma, volje i osjećaja. Propovjednici

¹¹ Taj izbor iz Vlačićeva *Kataloga svjedoka istine* preveden je prema tekstu frankfurtskog izdanja iz 1666. godine.

potiču ljude da se ozbiljno pokaju zbog svojih grijeha, da se boje srdžbe Božje i vječne propasti, da prestanu činiti zlo i da gledaju kako bi mogli postići oprostene grijeha te izbjeći srdžbu Božju, kao i vječne kazne (Vlačić, 1550, 3).

U drugome dijelu naznačuje oprostene grijeha i spasenje u Isusu Kristu. Pro-povjednici ...

... propovijedanjem Evandjelja, navještaju im otpuštanje grijeha po Kristu, naime da je Bog toliko ljubio svijet, te je utjelovio svoga jedinorođenoga sina i predao ga najsrमतnijoj smrti, da svi koji se kaju i koji po njemu s vjerom, zazovu Gospodina, budu spašeni. Kažu da je on jedini jaganjac koji odnosi grijehe i da zaista pod nebom nema drugog imena, po kojem bi se ljudi mogli spasiti, da je on, nadalje, jedini put, istina i život, jedini kruh koji je s neba sišao, da k njemu pastiru i životvorcu trebaju doći svi grešnici koji su gladni pravednosti Božje, da jedino k njemu trebaju doći svi koji su umorni i opterećeni i oni koji su žedni, iako nemaju novca, da će ih sâm badava okrijepiti. Da on poslije muke i Uskrsnuća sjedi s desne Oca, da je jedini posrednik između Boga i ljudi, da je jedini zagovornik bijednih grijeha i posrednik i da mi samo po njemu možemo i moramo u svakoj našoj bijedi s pouzdanjem pristupati k prijestolju božanskoga Veličanstva. Naime, što god budemo s vjerom zatražili u njegovo ime, sigurno ćemo postići. Nadalje da je Krist jedina glava Crkve, koja njome upravlja i koja ju brani od Đavla i svijeta, i da će ju, napokon, slavno uvesti u vječnu sreću (Vlačić, 1550, 3-4).

Treće, nakon pokajanja, obraćenja i spasenja kršćani su pozvani na promjenu življenja, tj. na sveto življenje. Kršćani trebaju krajnjim nastojanjima boriti se da više ne griješe:

Na trećem mjestu naučavaju da, kada se jednom ozbiljno pokajemo za naše grijehe i kada se odrećemo tih sramotnih djela i zločina prijašnjega života, te kad smo jednom Kristovom dobrohotnošću oslobođeni od grijeha, srdžbe Božje i vječne propasti, kao sa samoga križa i kad smo preporođeni na novi život primivši Duha Svetoga te smo opremljeni za dobra djela, mi potom ne smijemo tako mahnitati u strastima, da se ponovo vratimo na bljuvotinu, i da se ponovo kao svinje valjamo u blatu, da se opet svojevoljno bacimo u ropstvo Đavla, i time da na sebe prizovemo srdžbu Božju i vječnu propast: već nam se krajnjim nastojanjima čuvati, da više ne griješimo, i da marljivo služimo Bogu po pravilima njegove riječi (zapostavivši ljudske navike, kojima uzalud štujemo Boga) čime se i Otac nebeski proslavlja po nama, a mi naposljetku ne upadamo u srdžbu Božju (Vlačić, 1550, 4-5).

„Mi se“, ističe Vlačić, „kroz cijelo vrijeme života, vrtimo u ovome krugu, koji se sastoji od ovih triju dijelova kršćanskoga nauka, sve dok se napokon, lišeni ovoga tijela, blaženi ne preselimo k Gospodinu Isusu“ (Vlačić, 1550, 5).

Antikristov nauk

Kristovu nauku, zapisanom u Bibliji, Vlačić suprotstavlja Antikristov nauk,

sažet u naučavanju i življenju ondašnje Rimokatoličke crkve. Antikristov su nauk sva učenja i prakse koje su osmislili ljudi i koje se ne temelje samo na Svetome pismu i žrtvi Isusa Krista.

Službenici Antikristovi naprotiv naučavaju da nas je Krist opravdao samo jednom u krštenju i da smo tada odjenuli bijelu haljinu nevinosti. A ako smo nakon toga vremena ponovo sagriješili, kažu da smo izgubili tu bijelu odjeću. Da smo, naime, slomili i izgubili brod, tj. silu i dobročinstvo krštenja i Krista: zato, ako se želimo izbaviti iz brodoloma, moramo se uhvatiti za dasku pokore (i tako nas vraćaju iz Evanđelja u Zakon), tj. da moramo biti dovoljno skrušeni zbog veličine grijeha, (što je nemoguće), da moramo imati dovoljno priznanja svih grijeha i okolnosti (što je isto tako nemoguće), dovoljnu zadovoljštinu, zatim da Krist nadoknađuje za grijeh prije krštenja, dok zbog grijeha poslije krštenja, sami moramo dati zadovoljštinu: To, naime, nije moguće po održavanju Dekaloga, već poslušnost Bogu dugujemo na drugi način. Dakle da trebamo činiti dužna djela koja nije propisao Bog (i na taj način Kristovu Crkvu prebacuju i sa Evanđelja i sa Zakona na ljudske odredbe) kao što su, celibat, dragovoljno siromaštvo, hodočašća, beskrajno izgovaranje molitvica, bičevanja, postovi kao i druga dragovoljno ili svojevajno poduzeta mučenja i kažnjavanja tijela (Vlačić, 1550, 7-8).

Kao Antikristov nauk snažno se ističe učenje o čovjekovu opravdanju djelima, učenje o posredništvu u spasenju,¹² prodaji oproštajnica i misa, čistilištu, očišćenju nakon krštenja te raznim sredstvima,¹³ lijekovima i putovima kojima se može izbjeći pakao i ući u kraljevstvo nebesko.

Učenje da je papa glava Crkve; „da je pomiješan od Boga i čovjeka; da ima vlast na nebu, zemlji i čistilištu, da je nepogrešiv; da mu se, zaista, svi moraju pokoravati, ako žele biti spašeni, a da se on ne treba pokoravati nikome, sve kad bi bezbrojne narode sa sobom u lancima odvuкао u vječnu propast“ – Vlačić smatra Antikristovim naukom te ističe:

- 12 „Ako pak, sami ne možemo dati zadovoljštinu, i to izvršiti ili ako također ne želimo, to ništa ne znači, postoji novac za druge koji će to učiniti umjesto nas. Postoji naime presveti otac Papa, koji obilno prodaje oproste i mnogobrojne povelje. Tu su sveti (Franjo, Dominik i bezbrojni drugi posrednici) čijim se kupljenim posredništvom od redovnika, možemo spasiti. Tu su različiti duhovnici, koji prodaju Mise i svečane pogrebe, čijim ćemo tužaljka, bez sumnje, biti izbačeni iz čistilišta. Postoje mnoga udruženja redovnika i redovnica koji imaju sposobnost mnogobrojnih spasonosnih izreka, te ako nam ih prodaju i uliju u nas, nema nikakve sumnje, da ćemo, upravo, prečisti uletjeti ravno u nebo“ (Vlačić, 1550, 8-9).
- 13 „Isto tako, ako se naime obuče kapuca, bilo prije, bilo poslije smrti, to čisti grješnike, kao što ih prije bijaše očistilo krštenje. Imamo također magijski posvećenu vodu i sol, koje uništavaju grijeh, te raspršene postaju spasenje i život. Postoje voštani Jaganjci Božji, posvećene biljke i svijeće i tisuću drugih lijekova i putova kojima se može izbjeći pakao i ući u kraljevstvo nebesko. Posljednji lijek je čistilišna vatra, po kojoj ćemo, kada budemo dosta kuhani i očišćeni te oprani od svakoga tereta prljavština, nužno doprijeti u kraljevstvo nebesko“ (Vlačić, 1550, 4-5).

U ovome smislu Antikrist besramno i zločinački odvlači bijedne ljude od Krista jedinoga posrednika i spasitelja, od božanskoga zakona ne samo prema zloći običnih ljudi, već također prema određenim mjestima, kostima, odjeći, ne znam, čijim sve kapuljačama, pomazanjima, i magijski posvećenim vodičama i soli te drugim ispraznim i uistinu mrtvim elementima svijeta, koji nisu ništa bolji od egipatskih i poganskih božanstava, na njihovu vlastitu propast i prijezir Krista (1550, 9-10).

Protiv đavla, prema Kristovu nauku, treba se boriti mačem Duha, tj. riječju Božjom i štitom vjere (Vlačić, 1550, 6), a prema Antikristovu nauku osobito se treba boriti znakom križa i blagoslovljenom vodom (Vlačić, 1550, 9).

Za opisivanje Antikristova nauka Vlačić koristi brojne tekstove iz Biblije¹⁴, a za sam opis Antikrista koristi se tekstom iz 2. poslanice Solunjanima (2, 3-13)¹⁵ i Knjige proroka Daniela (11, 36-39).¹⁶ Svom prijevodu biblijskog teksta Vlačić dodaje u zagradi svoja objašnjenja i komentare. Kako bismo jasnije uočili i razlučili biblijski tekst iz 2 Sol 2, 3-13 od komentara u zagradama, komentari su otisnuti kosim slovima.

Prije posljednjega suda, dogodit će se otpad (*tj. ljudi će odstupiti od Krista k Antikristu*) i otkrit će se čovjek grijeha i sin propasti (*tj. Antikrist*) koji je pro-

- 14 Koristeći tekstove, često ne navodi u kojoj se knjizi ili poglavlju knjige Biblije nalaze, stoga je za pronalaženje tih tekstova potrebno poznavanje Biblije.
- 15 Radi usporedbe Vlačićeva prijevoda biblijskog teksta i suvremenog prijevoda prema Jeruzalemskoj Bibliji, donosimo ovdje ovaj posljednji. „Neka vas nitko ne zavede ni na koji način. Jer ako prije ne dođe onaj otpad i ne otkrije se Čovjek bezakonja, Sin propasti, Protivnik, *onaj koji uzdiže sebe* protiv svega što se zove *Bog* ili svetinja, dotle da i u *Božji* hram zasjedne gradeći se *Bogom*... Ne sjećate li se, to sam vam govorio dok sam još bio među vama? I sada znate što ga zadržava da bi se pojavio tek u svoje vrijeme. Doista, otajstvo bezakonja već je na djelu, samo ima tko da ga sada zadržava dok ne bude uklonjen. Tada će se otkriti Bezakonik. Njega će Gospodin Isus *pogubiti dahom usta* i uništiti pojavkom Dolaska svoga - njega koji djelovanjem Sotoninim dolazi sa svom silom, lažnim znamenjima i čudesima i sa svim nepravednim zavaravanjem onih koji propadaju poradi toga što ne prihvatite ljubavi prema istini da bi se spasili. I zato im Bog šalje djelovanje zavodničko da povjeruju laži te budu osuđeni svi koji nisu povjerovali istini, nego su se odlučili za nepravednost. Mi pak moramo uvijek zahvaljivati Bogu za vas, braćo od Gospodina ljubljena, što vas je od početka odabrao za spasenje, posvećenjem u Duhu i vjerom u istinu.“
- 16 Tekst u prijevodu Duda i Fućaka glasi: „Kralj će raditi što god mu se prohtije, uznoseći i uzdižući sebe iznad svih bogova: protiv Boga nad bogovima govorit će hule i uspijevat će dok se gnjev ne navrši – jer ono što je određeno, to će se ispuniti. Neće mariti za bogove svojih otaca ni za Miljenika žena niti za kojega drugog boga: samog će sebe izdizati iznad sviju. Mjesto njih častit će boga tvrđava, boga koga nisu poznavali njegovi očevi, častiti ga zlatom i srebrom, dragim kamenjem i drugim dragocjenostima. Navalit će na tvrđave gradova pomoću stranog boga: one koji njega priznaju obasut će počastima i dat će im vlast nad mnoštvom i dijelit će im zemlju za nagradu.“

tivnik i uzdići će se protiv svega onoga što se zove Bog ili svetinja (tj. *usudit će se također izdavati uredbе protiv očitovane Riječi i zapovijedi svemogućega Boga u vezi pričesti pod obje prilike i bezbrojnim drugim stvarima*) tako da će sjediti u hramu Božjemu, gradeći se Bogom (tj. *svojevoljno zatirući u vjeri jedno, a drugo uspostavljajući, naslijepo svojim poveljama i uredbama vežući ili odriješavajući savjesti, neprestano pri tome vičući: „Na meni je sagrađena Crkva Kristova; što god ja svežem ili razriješim prema svome sudu, to je svezano ili razriješeno na nebu. Radije slušaj mene nego ljubljenoga sina Boga živoga.“*). Ne sjećate li se, to sam vam govorio dok sam još bio među vama? I sada znate što ga zadržava da bi se pojavio tek u svoje vrijeme. Doista, otajstvo bezakonja već je na djelu, samo ima tko da ga sada zadržava dok ne bude uklonjen. Tada će se otkriti Bezakonik (*Antikrist*). Njega će Gospodin Isus pogubiti dahom usta (tj. *po svojoj riječi, kako to govori Luther*) i uništiti pojavkom Dolaska svoga (tj. *ostat će ostaci antikristijanizma, sve do posljednjeg dana*). Njega koji djelovanjem Sotoninim dolazi sa svom silom, lažnim znamenjima i čudesima i sa svim nepravednim zavaravanjem (tj. *tako različitim pojavljivanjem, čudesima i čudesnim Sotoninim opsjenama, kojih je puno cijelo papinstvo*) onih koji propadaju (tj. *utočište papista*) poradi toga što ne prihvatise ljubavi prema istini da bi se spasili (kao što u ovo vrijeme bezbrojni papiste i naši otpadnici mahnitom obješću preziru istinu, ili je također progone). I zato im Bog šalje djelovanje zavodničko da povjeruju laži (tj. *da počnu hvaliti poredak, stegu, ceremonije i poganski Antikristov sjaj i da tako prelaze k Antikristu*) te budu osuđeni svi koji nisu povjerovali istini (tj. *jasnoj riječi Božjoj*), nego su se odlučili za nepravednost (tj. *bezbožni antikristijanizam*). Mi pak moramo uvijek zahvaljivati Bogu, jer nas je po posvećenju Duhom i vjeri u istinu, pozvao na spasenje (Vlačić, 1550, 11-13).

Tekst iz Knjige proroka Daniela 11, 36-39 Vlačić je prisposodobio papinstvu i popratio ga komentarima (u zagradi) iz življenja i djelovanja papa.

Kralj će raditi što god mu se prohtije, uznoseći i uzdižući sebe iznad svih bogova (tj. *Antikrist voli biti iznad svih političkih poglavara, koje pismo naziva bogovima*) i protiv Boga nad bogovima govorit će hule (tj. *usudit će se svojim uredbama izvrnuti riječ i vjeru svemogućega Boga*) i uspijevat će, dok se gnjev ne navrši – jer ono što je određeno, to će se ispuniti (kao što pape već dugo vrijeme uspijevaju upravo u poduzetim opačinama, kako na području vjere, tako i na području politike, sve dok papa nije svoje kraljevstvo doveo do vrhunca ove apsolutne bezbožnosti). Neće mariti za bogove svojih otaca (kao što ni papa ne naučava da je spasenje moguće jedino po Kristu, kao oci, već po bezbrojnim drugim spasiteljima i drugim posredništvima) ni za Miljenika žena (razumije se pobožnog i od Boga određenog ili bračnoga, već će se predati bludu i onečistiti se sodomskim strastima). Niti za kojega drugog boga: samog će sebe izdizati iznad sviju. Mjesto njih častit će boga tvrđava (tj. *silne hramove, koji izgledaju kao tvrđave i zaštićene građevine, što zapravo znači Maoz*). Boga koga nisu poznavali njegovi očevi, častit će ga zlatom i srebrom, dragim kamenjem i drugim dragocjenostima (tj.

nekada prvi rimski biskupi nisu smatrali da se vjera nalazi u kamenju i tvrđavama koje treba štovati, a u njih upravo vjeru pohranjuje papa i Boga ukrašava zlatom, srebrom, dragim kamenjem, kruhovima i drugim skupocjenim stvarima, kao što nas sve uči iskustvo). Navalit će na tvrđave gradova pomoću stranog boga (tj. uvećat će svoje štovanje poganskim idolatrijama i ceremonijama). One koji njega priznaju obasut će počastima i dat će im vlast nad mnoštvom i dijelit će im zemlju za nagradu (tj. Antikrist će uzveličati svoje duhovnike) te ih obasuti častima, naslovima i vlašću (Vlačić, 1550, 13-14).

Papa kao Antikrist

U prilog tvrdnje da je papa (papinstvo) Antikrist Vlačić kao svjedoke navodi Sveto pismo i niz svjedoka koji su tijekom povijesti propovijedali i živjeli sveto-pisamsku istinu.

Za Vlačića je Sveto pismo najjači i najvjerodostojniji svjedok istine (1998, 15), a Sveto pismo otvoreno okrivljuje papu da je Antikrist. To dokazuje tumačenjima specifičnih odjeljaka Svetoga pisma. Smatra da je papa pomoću novih obreda, novih posrednika i zaštitnika ili pokrovitelja crkve ugrabio Kristu svećeničko dostojanstvo i vlast (Vlačić, 1998, 15). Na temelju 1. Ivanove poslanice, 2. poglavlja, Vlačić tvrdi:

Antikrist niječe da je Isus Krist, tj. oduzima mu kraljevstvo i svećeništvo. Oti- ma mu kraljevstvo, dok niječe da je samo on glava Crkve, isto tako dok druge čini zaštitnicima i pomoćnicima pobožnika i Crkve. Svećeništvo mu oti- ma, dok niječe da treba slušati jedino ljubljenoga sina, dok niječe da jedino on odnosi grijeh- e svijeta i dok sâm želi biti posrednik između Boga i ljudi (1550, 1).

„Sveto pismo“, ističe Vlačić, „nije u oprečnosti s papom i njegovim zabludama samo po tome što iznosi protivnu nauku, već i po tome što izrijeckom navješćuje da će doći Antikrist, što jasno izjavljuje da je on sam papa i što opisuje njegove zab- lude i bjesnilo. Sv. Pavao naime naučava da će Antikrist zasjesti u hramu Božjem i da će u njemu istaći svoju vlast i provoditi svoju tiraniju. A hram Božji to je čitava njegova crkva... A tko se drugi u crkvi Božjoj uznio, uzveličao i istaknuo nego papa?“ (Vlačić, 1998, 14).

Sigurno je, međutim, da se papa izdavao za namjesnika Kristova i da je sebi prisvojio vlast veću od one koju je sebi prisvojio Sin Božji. Krist je naime uvijek bio pokoran Svetom pismu i govorio je, da ono što radi i što podnosi, zato radi i podnosi da bi se ispunilo Sveto pismo. Papa je, naprotiv, tvrdio da može davati oprost i protiv onoga što kaže apostol Pavao i evangelist te da može pravo učiniti krivim i obrnuto (Vlačić, 1998, 14).

Apostol Pavao je jasno nagovijestio u koje će se vrijeme pojaviti Antikrist, smatra Vlačić, naime kad Rimsko Carstvo bude naginjalo svojoj propasti, a to

se uistinu dogodilo, jer je baš tada papa počeo izdizati glavu i gomilati jednu opačinu na drugu (Vlačić, 1998, 14).

Vlačić riječi iz 2. Petrove poslanice, 2 retka tumači kao Petrovo predviđanje i oslikavanje svojih nasljednika i njihovih prelata. Petar proriče da će oni zanjekati Gospodina koji ih je otkupio, a to su, prema Vlačićevu saznanju i uvjerenju, papa i njegovi pristaše i učinili dok su htjeli sebe i druge otkupiti i spasiti svojim žrtvama i zaslugama te trgovanjem izmišljenim bajkama o čudesima, priviđenjima, moćima svetaca itd. (Vlačić, 1998, 14).

Tekst 2 Pt 2,1-19 Vlačić prisposobljuje „rimskom Antikristu i njegovim bijednim sinovima, koji čak svoje smrdljive noge pružaju na cjeljivanje kraljevima i carevima i koji po svojoj samovolji kraljeve i careve proizvoljno postavljaju i skidaju s prijestolja, izopćuju i razrješuju od grijeha, a njihove podanike bezbožno oslobađaju od zakletve vjernosti“ (Vlačić, 1998, 14).

Karakteristike lažnih učitelja i proroka iz 2 Pt 2, 1-19 – „da će se odati raskoši, da će osuđivati stvari koje ne znaju, da će imati srce izvježbano za otimačinu, da će doduše naoko biti pobožan, ali će ipak biti poput oblaka bez kiše, da će sipati naduvene i lakat dugačke riječi“ – Vlačić pripisuje „papi, njegovim nakinđurenim kardinalima i prelatima i ostalim njegovim žrecima“ (Vlačić, 1998, 15).

Prema Vlačiću, i prorok Daniel naučava da Antikrist uopće neće mariti za ljubav prema ženi, tj. za čestit brak, te će zabraniti ženidbu i upotrebu jela. A papa je to oboje učinio jer je svojim duhovnicima zabranio ženidbu i općenito dokazivao da je taj način života nečist, puten i Bogu manje ugodan (Vlačić, 1998, 15).

Vlačić smatra da je apostol Ivan u Otkrivenju naznačio osobu i mjesto vladanja Antikrista. Papa je Antikrist, a Rim njegova prijestolnica (1998, 15).

U djelu *Scriptum contra primatvm Papae (Spis protiv papina primata)* Vlačić pruža sažetak misli o Antikristu u kojem je razvidna njegova razlika između Krista gospodara i njegova namjesnika (pape).

Krist je, naime, isključio svjetovno kraljevstvo:

Namjesnik za njim teži.

Krist bježi od ponuđenog mu kraljevstva.

Namjesnik se protivi tome da je ono zanjekano.

Krist niječe da je postavljen za suca na ovoj zemlji.

Namjesnik si uzima za pravo suditi caru.

Krist se pokorava carevu namjesniku.

Namjesnik Kristov se stavlja iznad cara, štoviše iznad čitavoga svijeta.

Krist kori one koji teže za primatom.

Namjesnik teži za primatom zajedno sa cijelom Crkvom.

Čitamo da je Krist na Cvjetnicu jahao na magarcu.

Namjesnik nije zadovoljan pompoznom jahanjem, ukoliko car desnicom ne drži njegova konja.

Krist je nesložne Židove i pogane sakupio u jedno crkveno kraljevstvo.

Namjesnik je Germane, nekoć složne, pobunama međusobno često zavadio.

Nedužni je Krist strpljivo podnosio nepravde.

Namjesnik krivac ne prestaje nanositi nepravdu Crkvi i carstvu (Vlačić, 2009, 169-170).

Na kraju teksta o Svetome pismu, kao svjedoku istine, Vlačić zaključuje: „Htio sam da ovo ukratko iznesem o nekim naročitim mjestima u Svetom pismu, koja kao da su nekako svjesno napisana i upravljena baš protiv pape. Uostalom, čitava je Biblija protiv njega, kako su to do danas naše crkve i učitelji u zamašnim knjigama opširno dokazali i kako se to sve više i više redom dokazuje njihovim spisima i propovijedima“ (1998, 16).

U *Katalogu svjedoka istine* Vlačić naznačuje sve one „koji su prije Luthera na bilo koji način posvjedočili Kristovu istinu protiv zabluda i bijesa Antikristova i koji su govorili protiv protivničkih zabluda, zanemarivanja dužnosti i raskalašenog života“ (1998, 8). Mnoge pape i njihove suradnike naziva Antikristima koji su bezbožni, pohotni, psovači, heretici, idolopoklonici i tiranski progonitelji crkve i istine (Vlačić, 1998, 13). Prema Vlačiću, pokvarenost Crkve jače se javlja nakon šeststote godine, kad je porasla papinska vlast, a zbog svakodnevnog povećanja zabluda i zloupotreba iz dana u dan preostajalo je sve manje i manje negdašnje iskrenosti i neporočnosti (Vlačić, 1998, 8). No, unatoč vlasti Antikristovoj u vremenima okrutnoga vladanja u hramu Božjem, Vlačić često ukazuje kako je uvijek bilo sedam tisuća vojnika, koji nisu “klekli pred tim Baalom ili, točnije, pred tim odvratnim pustošenjem” (1998, 2).

Vlačić iznosi svjedočanstva samih papa o tome da papa nije nepogrešiv, kako njegovi laskavci i obožavaoci besramno lažu tvrdeći da on ne može pogriješiti (1998, 37). Papu Siricija (oko 400.), koji je branio i osuđivao brak svećenicima, ne naziva samo Antikristom već vrlo otvoreno, budalom. Za rimske pak biskupe smatra da su „drsko, bezobrazno, besramno, bezbožno i neobrazovano zloupotrebjavali Sveto pismo, samo da ostvare ništavne snove svoje glave“ (Vlačić, 1998, 27).

Vlačić ističe da John Bale u svom *Katalogu*¹⁷ potvrđuje da je on svećenike, koji ne naučavaju Božje zapovijedi, nego ljudske, obično nazivao sotoninim slugama, Antikristima, noćnim kradljivcima, dnevnim razbojnicima, rušiteljima morala, krvnicima duša i anđelima tmine (Vlačić, 1998, 154).

Često donosi citate iz knjiga objavljenih tijekom povijesti o Antikristu. Primjerice, navodi da je Matija Parižanin napisao oko 1380. opsežno djelo o Antikristu, u kojemu ukazuje na papu kao Antikrista. Antikristovo je djelo što u crkvi vladaju priče i ljudske izmišljotine i što se posvuda štuju kipovi i lažne re-

17 John Baleus *Illustrium majoris Britanniae scriptorum* (1548; “Of Great Britain’s Illustrious Writers”); the revised and much-expanded *Scriptorum illustrium majoris Britanniae catalogus* (1557–59, reprinted 1977; “Catalogue of Great Britain’s Illustrious Writers”).

likvije, što umjesto Krista jedni štiju jedne svece i zaštitnike, a drugi druge. Jakov Meissenski je u svom djelu *O dolasku Antikrista (De adventu Antichristi)* zapisao da je praški kanonik Milič 1366. naučavao kako je Antikrist već došao (Vlačić, 1998, 258-259).

Svojim spisima Vlačić poziva neodlučne da se opredijele i prihvate čistu riječ Božju kako je zapisana u Bibliji i vršena u življenju brojnih reformatora i u crkva-
ma reformacije. Prisposobljujući Rimsku crkvu velikoj Bludnici iz osamnaeste glave Otkrivenja, poziva sve koji revnuju oko nekog dobra: „Izadište iz nje, narode moj, da vas ne zadese zla njezina, te ne budete suzajedničari grijeha njezinih! Jer njezini grijesi do neba dopriješe...“ (Otk 18,4-5).

U djelu *Etliche Hochwichtige Ursachen und Gründe, warum das siche alle Christen von dem Antichrist ...* Vlačić navodi šest razloga za odvajanje istinskih vjernika od pape i njegovih nasljedovatelja. U šestome, i posljednjem razlogu, Vlačić ističe da je u mnogim spisima crkve, u božanski nadahnutoj Riječi, u proročanstvima o budućnosti i u posebnim karakteristikama papinstva iscrpno i temeljito potvrđeno da je papa sa svojim prelatima i svećenstvom stvaran istinski Antikrist, da je njegovo kraljevstvo stvaran Babilon, neiscrpni izvor i majka sve odvratne idolatrije (Flacius, 1570).

Rasprave o Papi kao Antikristu te o nauku Rimokatoličke crkve, koji se su-protstavlja riječi Božjoj, imale su tijekom reformacije više svrha. Prvo, trebale su tumačiti riječ Božju i potvrditi je kao jedini autoritet za vjerovanje i življenje kršćana te funkcioniranje Crkve. Uz naglašavanje autoriteta Svetoga pisma u raspravama se izobilno osporavalo Papin autoritet i autoritet Rimokatoličke crkve. Drugo, trebale su potaknuti vjernike na kontekstualno promišljanje i primjenu Svetoga pisma. U brojnim su raspravama reformatori tumačili riječ Božju primjenjujući je u kontekstu lokalne župe i kontekstu Rimokatoličke crkve s papom na čelu. Treće, rasprave su trebale potaknuti vjernike da napuste Rimokatoličku crkvu jer u njoj se poučava i primjenjuje Antikristov nauk te da se pridruže luteranskim crkvama koje propovijedaju i u življenju primjenjuju čistu Božju riječ kako je zapisana u Svetome pismu.

Svojim se promišljanjima Vlačić pridružio većini reformatora šesnaestog stoljeća, kao i brojnim propovjednicima evanđelja u stoljećima prije njih, naglašavajući da je riječ Božja jedini i vrhovni autoritet u Crkvi. Snažnim naglašavanjem autoriteta Svetog pisma nastojao je osporiti autoritet pape te duhovno ojačati protestantske crkve utemeljene u vrijeme reformacije. Prisposobom papinstva Antikristu pozvao je neodlučne da se obrate Bogu, prihvate učenje Biblije, odbace sva ljudska učenja i predaje, odijele od Rimokatoličke crkve i pridruže crkvama reformacije čiji je nauk isključivo Božja riječ.

Zaključak

Kristov i Antikristov nauk zauzimaju središnje mjesto u Vlačićevu teološkom promišljanju o Crkvi. Za Vlačića je riječ Božja jedina istina iz koje treba, i jedino može, proizlaziti sav nauk za kršćane. U nizu svojih djela Vlačić je nastojao naviještati čistu riječ Božju. Kako je riječ Božja u Rimokatoličkoj crkvi često tijekom povijesti bila zapostavljena i iskrivljena, posebice u rimskoj kuriji, Vlačić na temelju Svetoga pisma prisposobljuje papinstvo Antikristu. U borbi za istinu evanđelja i riječi Božje, Vlačić ukazuje na Antikrista i njegov nauk koji se suprotstavlja riječi Božjoj. Njegova izlaganja čvrsto su i beskompromisno ukorijenjena u Svetome pismu te obilato potkrijepljena povijesnim svjedočanstvima. Svojim se promišljanjima pridružuje većini reformatora šesnaestog stoljeća, kao i brojnim propovjednicima evanđelja u stoljećima prije njih, naglašavajući da je Riječ Božja jedini i vrhovni autoritet u Crkvi. Uz snažno naglašavanje autoriteta Svetog pisma nastoji osporiti autoritet i primat pape te time ojačati protestantske crkve utemeljene u vrijeme reformacije i obesnažiti Rimokatoličku crkvu na čelu s papom. Prisposobom papinstva Antikristu Vlačić poziva neodlučne da se obrate Bogu, prihvate učenje Biblije, odbace sva ljudska učenja i predaje, odijele od Rimokatoličke crkve i pridruže crkvama reformacije čiji je nauk čista Božja riječ.

Literatura

- Blevins, James L. 1991. Antichrist. U: Trent C. Butler (ur.), *Holman Bible Dictionary*. Nashville: Holman Bible Publishers.
- Calvin, John. 1989. *Institutes of the Christian Religion I i II* (Translated by Henry Beveridge). Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company.
- Dufield, Guy P. i N. M. van Cleave. 1987. *Foundations of Pentecostal Theology*. Los Angeles: L.I.F.E. Bible College.
- Flacius Illyricus, Matthias. 1550. *Breves Svmmae Religionis Iesu Christi, & Antichristi, per Matth. Flacium Illyricum*. Magdeburg.
- Flacius Illyricus, Matthias. 1570. *Etliche Hochwichtige Vrsachen vnd Gründe, warumb das sich alle Christen von dem Antichrist, vnd allem seinen Grewel der Verwüstung, auffß erst absondern sollen Sampt etlichen andern nützlichen vnd heilsamen Schrifften vnd Vnterrichten*.
- Grudem, Wayne. *Systematic Theology*. 1994. Leicester: Inter-Varsity Press.
- Hubard, David A. 2007. Antikrist. U: Stanko Jambrek (ur.), *Leksikon evanđeoskoga kršćanstva*. Zagreb, Bogoslovni institut i Prometej.

- Leon-Dufour, Xavier (ur.). 1980. *Rječnik biblijske teologije*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- LW – *Luther's Works* (55 vols), (1955-1986), ed. Jaroslav Pelikan and Helmut T. Lehman, St. Louis: Concordia Publishing House and Philadelphia: Fortress Press.
- Maas, Anthony. 1907. "Antichrist." *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 1. New York: Robert Appleton Company, <http://www.newadvent.org/cathen/01559a.htm>, posjet 20. 8. 2015.
- Olson, Oliver K. 2010. *Matija Vlačić i opstanak Lutherove reforme*. Zagreb i Labin: Bogoslovni institut i Grad Labin.
- The Smalcald Articles. *Book of Concord: The Confession of Lutheran Church*. <http://www.bookofconcord.org/smalcald.php#part2.4.12>, posjet 20. 8. 2015.
- Vergerije ml., Petar Pavao. 1556. *Catalogus Haereticorum, Regio Monte Borussiae*.
- Vlačić Ilirik, Matija. 1998. *Katalog svjedoka istine*. Zagreb: Dom & Svijet.
- Vlačić Ilirik, Matija. 2009. Spis protiv papina primata, sastavljen prije 100 godina. Također, (doprinos) Matije Vlačića Ilirika o istoj materiji. *Kairos, Evangeoski teološki časopis* 1/2009.
- WML – *Works of Martin Luther with Introductions and Notes* (6 vols) (1915. - 1932.). Philadelphia: A. J. Holman & Castle.

Stanko Jambrek

The teaching of Christ and the Antichrist in the thought of Matthias Flacius Illyricus

Abstract

The teaching of Christ and of the Antichrist have a central place in Flacius' theological thinking about the Church. In his struggle for the truth of the Gospel and the Word of God, Flacius points to the Antichrist and his teaching, which is opposed to the pure Word of God. In the article we'll first define the terms and providing an overview of Biblical teaching about the Antichrist. After that we'll outline the theological thoughts about the Antichrist in the time of Reformation. Flacius' theological thoughts about the Antichrist, as well as Christ's versus Antichrist's teachings are taken from his works, *Breves Svmmae Religionis Iesu*

Christi, & Antichristi, per Matth. Flacium Illyricum (A Brief Overview of the Faith of Jesus Christ and of the Antichrist), *Scriptum contra primatum papae, ante annos 100. compositum. Item, Matthiae Flacij Illyrici de eadem materia* (A Paper Against Papal Primacy), and *Catalogus testium veritatis* (The Catalog of the Witnesses of Truth), as well as from gaining insight into his other works. In his deliberations, Flacius joins the majority of the 16th century reformers, as well as the numerous Gospel preachers in previous centuries, emphasizing that the Word of God is the only and supreme authority in the Church. With a strong emphasis of the authority of the Bible, Flacius attempts to challenge the Pope's authority and primacy, thus strengthening the Protestant churches, which were founded during the Reformation and to weaken the Roman Catholic Church led by the Pope. By comparing papacy with the Antichrist, Flacius calls the hesitant to turn to God, accept the teachings of the Bible, reject all human teachings and traditions, separate themselves from the Catholic Church, and join the Evangelical church, whose teaching relied solely on the Word of God.